

Hin persónliga frigeringin er grundarlagið fyrri øllum sannum frælsi.

Røða av P. M. Dam á fráhalds-
fundinum annan jóansökudag í ár
á Tvoroyri.

»Valla á korti merkt! So smárar eru Føroyar í mun til verðaldarlandini. Óansaðar — burtargoymdar liggja tær úti í stóra Atlantshavinum.

Men so lítið og óansað av øðrum tjóðum — okkara er tó landið við tindum og stríðum streymum. Landið er lítt og mítt. Við lívsins sterku bondum hevur tað knýtt okkum at sær.

Lítið og fjarskotið! Men her er »ei bara grátt yvir grátt« — sjá landið í dag! Draga tindarnir uppfeir? Ala teir í okkum ein longslur móti tí høg? Kenna vit summarlýkkuna bláða sinnið okkara? Ber landsins logn og silvitni kyrtu og sælu í teir stríðu sinnisins streymar? — Ella eru vit stírd og kold? Eru eygu okkara kám og oyru okkara dul fyrri Guðs vakurleika í náttúrnu? Um so er — og tað er ymist, ið elvir okkum at seta fram henda seinasta spurningin — ja, um so er, tá er nakað av tí besta í okkum brotnað, nakað av tí dýrmætasta í okkum folnað.

»Signaða sól! signaða summari! Men var her bert lýkka og sól, tað megi okkara stjól!»

»Stormbarða lande! Her er ei bert lýkka og sól. Dimm troðkast skýggj á illveðurs himli. Harðir syngja stormar á feigdarslundum. Syngja á fjøllum, í skorum og yvir havsins brótandi bylgjum. Deyðin og vandin reissast bleikir á fjørum, á sundum eins og á tí opna havi, reissast í bardaga móti okkara landsmonnum. Tá roynast landsins synir. Viljin og evnini stalast. — Tá skapast tognin. Togin og álvarið, ið dýpir sinnið og víðkar sálina, her hana á fund við hin altvaldandi. Ella er tað ikki so, at vit elska hitt harðbarna stríðið fyrri at vinna yvir hinum veika og bleika í okkum — vinna yvir trælalitanum, so vit óræddir og búnir kunna standa á deyðans gátt. Er tað ikki so — vit kunna ikki dylja, at ymist elvir okkum at spyrja — tá eiga vit lítið frammi um tey ferfotta, ið hugsummarleys og sálarleys berjast fyrri lívinum.

»Valla á korti merkt! Lítið og fjarskotið! Men er hetta landið okkum ikki kærast og stórt fyrri okkum? Byr ikki í okkum eitt heilagt ynski um at fáa loyvi at liva her og vera við til at rúnka korini og bota? — Ella eru vit við at kóðna í stríðnum? Um so er, liggur deyðin í durunum — sálardeyðin, ið er verri enn líkamsins tining.

Tað er so mikið, ið elvir okkum at spyrja. Tí her troðkast onnur skýggj enn náttúr-unnar illveðurskýggj, her lúra aðrir vandar, bróta aðrir boðar, eru aðrir íður og streymar uppi enn havsins. Kreftrir, ið draga og súgva sum málstreymar at grundum — megstjala og trækla fólkíð.

Hvor ein okkara, ið eiga ynski um at gagna landi og fólk, skylda at kanna eftir hesum myrkursins vondu kreftum, ið streyma yvir land og fólk.

Vit vilja her í dag stegja við eina av teim vondu kreftum, við ein av teim makt- og mergstjalandi streymum, ið oyðandi trøka seg yvir fólk okkara.

Hesin streymurin, rúðrekka, eiturstreymurin mikli, herjar yvir øll verðaldarland. Hann

hevur eisini lagt sína koldu hond á fólk okkara. Sorg bar hann og her hann. Neyð og veseldómur fylgdu honum í holunum. Aldri bar hann upp eftir. Altíð dróg hann niður, í avgrundina, í tiningina av tí besta í okkum. Okkum torvar ikki at draga frammi dómi. Yvir eru so mong og almánakend, tessverri! Hvor ein okkara hevur heinleiðis ella óbeinleiðis verið varug við tað dýpi av ólukkum, hesin vannlukkustreymur ber og altið bar við sær, har ið hann kom skolandi — skolandi burtur eydnuna og lívsins bestu virði.

Hvor ein okkara, ið kenna ábyrgd fyrri og kærleika til land og fólk má spyrja: hvat kunnu vit gera? Hvussu kann hesin ólukkustreymur teppast?

Hvussu fegin vildu vit ikki í dag kunna givið eitt greitt svar, peikað á ein veg, ið við eitt kvett kundi veitt henda stóra streymin frá okkara landi og fólk og gjørt hann skaða- og maktarleysan. Men vit eiga ikki hetta svarið. Vit eru ikki for at visa á vegin, ið við eitt ferir okkum á mál. Vit evna ikki. Man yvirhóvar nakar kunna? Bestu menn og heitastu sálir hava grunað yvir og roynt at finna út, hvussu vit eina ferð við alla kunnu veita rúðrekkastrymin frá menneskinum — men uttan at evna at loysa spurningin. Ymist hevur verið roynt t. d. forboð, útsulur bannum síð Føroyum o. s. fr. Men einki hevur batt. So sterkur er hesin eiturstreymur!

Tað er mín hugsan, at hin hollasti vegurin, hóast langur og drjúgvur, er eitt ágrýtið upplýsingar- og fráhaldsarbeiði. Hesin vegur er ongalandi lættur, latum okkum vera greið yvir tað. Fráhaldsarbeiði krevur tað av okkum, sum sjúklingurin krevur av tí góða lækninum, ið leggur fullt so nógv á at kenna sálina, lyndið og sinnalagið sum at kula og karva við harðskapi. Tí hann er greiður yvir, at hin besti og hollasti leikidómur liggur í sjúklinganna áliti og tiltrúgv til tað lekjandi hondina.

Rúðrekkastrymin er ein sjúka. Hon botist ikki við harðskapi og domisjúku. Vit, ið onga freistilting kenna, hava ongan rætt til at doma. Okkara einasta uppgáva er at hjálpa. Og okkara hjálparandi hond má stýrast av sonnum menneskjakærleika og bróðurskaparskenslu. Grundarlagið fyrri okkara arbeiði má vera forstálsli, skiljan av at hin í rúðrekkastrymin fallni, ið í mongum lutum er kanska meir aðal enn tú og eg, er bundin av kreftum, ið taka hann við völdum, kreftum, ið hava gjøgnumsigurð hann; eitt forstálsli, ið er innandað av kærleikins brennandi vilja til at hjálpa tí neyðstadda at slíta trælbandið. Okkara fyrirdómi, arbeiði og alburður má vekja áliti á okkum, eitt áliti, ið dregur hin av rúðrekkastrymin bundna til okkum fyrri at finna stuðul og hjálpar hjá okkum. Hetta má vera grundarlagið — og so má hvør især, organiseraðsum óorganiseraðum arbeiði sum hann kann og dugur best eftir sínum evnum. Ein einstaklingandi regla fyrri øll kann ikki setast upp. Hvor hevur síni særsligu evni — og tað, ið umræður, er, at hesi evnini verða nýtt til fullnar. Verið við okkum at

gera hetta menneskjunnar kærleiksrika arbeiði. Verið við at friga einstaklingin, hjálpa honum at vinna yvir sær sjálvum. Stórri er hann, ið vann yvir sær sjálvum enn tann, ið sigraði í stórum bardaga móti øðrum. Og fyrr enn einstaklingur sigrar yvir tí í sær sjálvum búgvandi trælalómi, er ikki hugsandi um at byggja upp nakað frælsi fyrri fólkíð í síni heild. Vit hoyrdu um frælsi ígjár. Men øll frælsistala er vónleys, so leingi sum tjóðin og einstaklingurin eru trælalundum av lystum og brekum sínum. Henda sannleika eigir eingin, ið arbeiðir fyrri land og fólk at gloyma.

Rúðrekka er ein sjúka, ið er ring at leikja, har ið hon hevur fingið fastar tókur. Men sjúkurlunni umgangast. Rúðrekka kann eisini umgangast, bert ein ongantíð tekur hitt fyrsta glasið. Hetta víðvikjur særliga ungdominum.

Hvat kunnu vit gera fyrri at halda ungdominum frá at byrja at tóma hin fyrsta steypin. Unglingurin hevur onga náttúrliga trond og tosta til at byrja — men hann ger tað einans í óviti, og tí hann verður freistaður og lokkaður.

At verja ungdomin er hitt størsta takið. Her raður fyrst og fremst um upplýsingararbeiði — og á skúlunum liggur hitt størsta andsvárið. Lærina um rúðrekka-skaðan hevur verið talað um at fingið inn um skúladynar. Hetta kravið má setast alt inn uppá at fáa úttit. Og so — Gevið ungdominum nakað, ið hugtekur. Lærið hann at samlast um sjálgvur. Ungmannafelag, lesifelag, felag og arbeiði, ið hugtaka ungdomsins evnir og trá til mentan, andaliga og kropsliga menning, eru stuðlar, ið hjálpa ungdominum at vinna yvir sær sjálvum, vinna yvir ikki bert rúðrekkanum, men yvir øllum teim kreftum í einum, ið draga at grundum, í trældómi og evnaloysi.

Ednað tað at elda ungdomsins sál í felagsstreimban móti tí góða, tí vakra og sanna, tá skulu vit kenna, at eygni og sansarnir ei kámost fyrri Guðs vakurleika í náttúrni, tá skulu vit sanna, at viljin og evnini stalast sinnið dýpist og sálin víðkast í lívsins harðbarna og alvarsmikla stríði, tá skal hitt sanna frælsi mennast á Føroya klettum.

Ein og hvør Føroyingur, maður ella kvinna, ið vil okkara smáu fjarskotnu oyggjum væl, verið við, gevið okkum eina hond í hesum frigeringsstarvi!

Kol- og leirmálið í Suðuroy.

At fjøllini í Suðuroy goyma kol og leir í stórum mun, hevur langar tíðir verið monnum kunnugt.

Royndir hava verið gjordar. Hin fyrsta stóra royndin var gjord av tí franska laglaginum »la Société Minère des Iles Feroe (Société civile)«. Hetta felagið keypti frá óðalsmonnum ognarrættin í 99 ár til at bróta kol, kopar, jarnstein og eldfastan leir. Staturin gav tað neyðturviliga einaloyvi, »koncession« við ymsum treytum, ið ikki eru

hildnar. Statsins virkiloysi er tessvegna farið úr gildi, men nú aftur — eftir viðmæl frá teim ávarandi sóknarstýrum, Suðuroyar sýslumanninum og loftinginum — givið danskanum Hedeman.

Hin umskrivaða ognarrætt, ið gongur til 1. januar 1994, seldu óðalsmenninir fyrri 77000 kr., og er hann ifylgju sakforara Mitens' svar uppá ein spurning í loftinginum frá P. M. Dam enn í gildi og lógliga í hondum teirra, ið nú gera krav uppá hann. At óðalsmenninir rokna við, at henda síðan á sakini er í »ordane«, hava vit loyvi at halda tessvegna, at einki er mælt móti frá teinum. So stalt skuldi nú landið liggið greitt og opið hjá teim nýggju monnum, og vit ynska, at tað veruliga má eydnast at seta skjotul á av nýggjum, og at nakað munandi av varandi má verða burtur úr. At tað ikki varð nakað burtur úr royndini hjá »la S. M. des I. F.« var, eftir sum menn græða, orsakað av øðrum, enn at vinnulíkindini vóru ring. Og kold og leirurin er í somu nogd nú sum tá, og umstøðurnar eru, víðvikandi sjálvari framleiðsluni og vinnuni úr rævninum, hópin betur nú. Havn og góður akvegur, ið ikki vóru tá, eru komin. Menn eru kominir eftir at gera ymist úr kolinum og leirinum, sum ikki var frammi undir teirri fyrstu royndini. Tað seinasta, ið almikið verður talað og skrivað um, eru royndirnar við at vinna benzin úr okkara koldi. Brikeltir skal koldi eisini hóska væl til — og eftir teim skal vera stórus eftirspursil. Leirurin skal eftir tí, menn siga, vera reiðiliga víroðfullur. Vitskapsmenninir, verkfrøðingarnir og aðrir góðir menn við teim mæla til, at verk verður sett á stovn. — Tykist soleiðis alt at hera á tað rætta borðið. Men virkispeningur — og hann er ein hovuðstreytin — kann hann fíast? Hetta er hin eini stóri spurningur, ið ljóðar manna millum. Men hann skuldi kunna loyst. Hann plagar at leita sær hagar, ið ágóðin veitir sær lokkar.

Nú hetta málið, eitt hitt týðningarmiklasta fyrri Suðuroynna í hvussu er, tykist at vera komið undir land, er tað athugaligt at lýsa eftir, hvussu málið varð reist aftur av nýggjum. Aftaná ta miseydnadú fransku royndina, og særliga aftaná stedgáningi av statsins kolavirki í Hvalbæ kann tað ikki dyljast, at okkara álitismenn her á landi høvdu mist vónina og lagt kol og leirmálið á hyllina fyrri alla.

Men so varð spurningurin aftur reistur av arbeiðarunum á Tvoroyri og borin fram á lofting av javnaðarmonnum. Tað er synd at siga, at okkara heirdaðu loftingsmenn — annaðhvørt tað var talan um sjálvstýris- ella sambandsloftingsmenn — tóku særliga heitir undir. Málið fekk ta lagnu á Føroya loftingi, at einki var at gera! Undir valstríði var av ymsum mólstóðummonnum teknadur keip- og spottmyndir av javnaðarloftingsmanninum, ið hevði reist spurningin á tingi. Hann varð »karikeradur« dragsandi gullposan, ið kold og leirurin skuldu geva. Men málið var og er ov týðningarmikið at verða dripið av

einum afturhaldandi loftingi og pressu. Tað varð tí ikki givið við tingsins burturvising. Javnaðartingmenn leitaðu sær juridiskan stuðul hjá yvirrættarsakforara J. H. O. Djarhuus, ið eldhugaður og heitur tók undir við at arbeiða víðari við málinum. Skrivað var til justitsministerið um gjøgnum landsins umboðsmenn í útheiminum, særliga í Fraklandi, at leita eftir teim rættu ávarunum av virkisrættinum til koldi, leirin og annað, ið óðalsmenninir høvdu selt. Tað varð lýst í útendskum bløðum, umboðsmenninir leitaðu á registreringskannitórnum o. s. fr. Ein kundi fylgja teim ymsu fremmandu ognarrættssmonnum eitt langt lop. Men so slitaði tráðurin. Hitt seinasta líðið var ikki at finna — og tað sá út sum ognar- ella virkis- og nýtslurætturin til koldi við øðrum var fallin aftur til óðalsmenninir. Hetta okkara arbeiði aftaná, at tingið hevði víst málinum burtur, gjørdi røring í um spurningin. Athugaðir menn fyrri fjallavirki fóru eisini at fregnast og kanna eftir, hvussu vorðið var við Føroya fjøllum, um nakað var har at gera — og so spurdist, ifylgju Mitens' upplýsingar, teir rættu eigararnir í aftur, og nú tykjast allir partar at vera vaknaðir av bjarnadurinum og farnir á fótur fyrri at fáa nakað burtur úr víroðsmikla koldi og leiri okkara. Sjálvt tingið og speirekisspressan hava lagt árarnar um borð! Hetta er gott! Okkum torva arbeiði og virkan selt í gongd. Vit hava minni enn nakað annað fólk róð til at sova hjarnasvovn yvir møguligleikum og dýrgripum landsins.

Hetta málið er eitt av teim mongu, ið hava ligið av láni, men sum kundu, um idni og ársesi var í okkum, haft verið landi og fólk okkara til frama. Og spurningurin um okkara lands frambrud og vøkstur er spurningurin um, hvussu leingi afturhaldið í Føroyum fær loyvi at sova tess bjarnadúr yvir teim mongu stórmálum, ið eitt vakið Føroya fólk kundi framt. Lat okkum í hesum sambandi skjóta til nokur innitøkumál: **bruna-trygging Føroyalands oga kongsgóðið undir loftingi! einkarsela við olju, kold, salti og øðrum storartiklum!** o. s. fr. Men her stendur enn í botni Føroyum og Føroyafólki tí óbotligt tap. Men latum okkum halda áfram at blesa í vekingarljóðin. Einaferð, so við og við, verður fólkíð at vakna og taka sær um reiggj! Einaferð — bert vit ikki gevast!

Kommunistarnir.

hava valt Svøríki til ráðstjórnarpláss fyrri »propagandanina« í norðanlundum. Teir hava avgjørt særliga at leggja framat tí arbeiðsleysa flokkinum innanfyri herin og arbeiðsflokkin.

Skotið mommu sína, konuna og síðan seg sjálvan.

Eitt óhugnaligt »drama« hendi um dagirnar í Kværby í Svøríki. Ein landmaður, Anders Nilsson, skjeyt konu sína, mommu- og síðan seg sjálvan. Orsokin sigst at vera tann, at Nilsson vildi spara seg og síni fyrri at koma fyrri dómin. Hann var nevniliga uppdagaður fyrri ymiskar loyndargerðir, kortini ikki størri brotsverk.

Ansvarhavandi blaðstýrari fyrri
Suðuroyar-síðuna: P. M. DAM